

öreg megfontoltan, csendben, késsel, villával, műanyag tálakból falják a sonkát, tojással. Mindenki elégedett. Gépkocsivezetőnk issza az unikumot, köhögi a füstöt, és szemüveget cserél." Nem holmi groteszk helyzet regisztrálásáról van itt szó; a humort az író teremti meg, a tartalom szempontjából afféle fölöslegességekkel, hogy „műanyag tálakból falják a sonkát, tojással”. Meg ilyesféleképpen: „Nemsokára hatalmas mellű, sárga blúzós lány jött velünk szemben, aztán egy halványkék selyem nadrágkosztümös, hosszú, fekete lány, akinek, szerintem, már csak a haja miatt is óriási volt a feneké.” Nem is mulasztotta el a kritika a kisregényt, melyből az utóbbi idézet származik, a már nyugaton is levitézlett „lüke regény” honi variánsának kinevezni. Pedig tán csak a besorolás tévés, és Gulyás novellisztikájának helyét igazában Örkény István, Hernádi Gyula, Páskándi Géza, Vári Attila, Bálint Tibor művészetének szomszédságában kellene keresni. Akárhogyan is, Gulyás János novelláit friss elbeszélőkészség, groteszk humor, mélységes együttérzés a szegényekkel s elesettekkel, erős realitásérzék s pompás nyelvi találékonyság jellemzi. Vagy a fül szerint: „végletes pontossággal megfogalmazott, de végtelen szelídséggel éppen csak elszuttogott szavak az élet csillapíthatatlan szeretetéről”. S megint prózaiban: a mi „all round”, lírától tudományos tézisekig terjedő tehetségekhez szokott honi irodalmunkban Gulyás „csak” elbeszélő. Tán ezért is veszik észre nehezen? Pedig micsoda elbeszélő! (*Magvető, 1974.*)

VEKERDI LÁSZLÓ

Kormos István mágiája

Tudtam, legjobb műfordítóink egyike. Ösztönösen, megfogalmazatlanul vallottam, kijelentő mondatos terjedelemben. De most itt van válogatott versfordításainak gyűjteménye, s a bővebb indoklást nem odázhatom el.

Olyan örömmel rakja elénk fordításait, akár a verseit. Azt az utat, melyet a mű a papíron ballongabátja zsebéből, pénztárcájából asztalunkig megtesz, a kezünkig boldog oldottság lebegi át, függetlenül, hogy Kormos István vagy André Frénaud alkotása sorjázik-e azon. Mert végül is a más nyelvű vers az előhúzott papírokon Kormos alkotásává, magyarrá lényegült. Műhelyének két, egymásba nyíló szobája van, s az ajtó mindig nyitva áll.

Egyszer rádióműsorban kérdeztem, azt mondta: „A műfordítónak nem nyelveket kell tudni elsősorban, hanem versül kell tudni.” Igaza van, a fordító nem elégedhet meg az informálással, magyarrá, s talán még sajátjává is kell alkotni a verset, természetesen olyan határok között, melyeket az idegen költő húz meg. A fordítók nevét letakarva, egytől egyig fölismerhetem az övéit.

Mik egyszerre fölismerhető sajátosságai? Neki a műfordítás nem bérmunka, hanem ihletett kedvtelés, éppolyan szükséges, mint költészete. Egyik tágítja a másikat.

Elsőnek a nyelve, aztán a választása vall rá.

Maga választotta természetéhez illően a szegénységben szomorkodó Tu Fu-t, a Si King magányos-árva, szépségtől roskadozó dalait; a középkori portugálok kecses lantját örömmel hangolja föl a magyar szavakra, az ófrancia költészet pikantériájától dévajkodik, tobzódik Chaucer érzékletes sorain át, szölongatja a modern költészet zenekarát, melynek instrumentumai neki oly igen kedvesek. Azokat a moderneket szereti, akik az értelmet, érzelmet, érzékletességet nem tagadták meg, de nem is heverték bele az elkorhadt sablonokba. Már választásaiból is előhívhatom lelke

arcát: meghatározott, akár a testi, vonalásra vésett, ívesen domborított, fényre vágó fej árnyékos plasztikája.

Tehát, mert önmagát keresi a világirodalomban és önmagát találja meg, nem hamisít, nem követ el bűnt, ha leigázza, kizsákmányolja, értékeivel kolonizálja, értékeivel gazdagítja a meghódított tartományokat.

Elsőnek a nyelve gondolat Kormosra, de természetét mégis a választása ismer-teti föl. S hogy a fölismerés pontosabb lehessen, tudnunk kell, kit nem választ, s a választottakból mit választ. Nem hiszem, azért hiányoznak a németek, mert nem ismeri a nyelvet, hátha ismeri; a portugál középkori líra külön rész is lehetne újdonságos szépségeivel, és úgy tudom, fordítója nem tud portugálul. És finnül, észtül sem, biztosan, csehül se, szerbül se, lengyelül se, a kínait ne is említsem. Kormos István olyan *költészetül* tud, amely szelleméhez illik; a magyarhoz a finn, észt, a mordvin, a hanti, s ehhez a latin népek szabad világossága, melyben meg-élheti a teret és időt; a szlávok szenzibilis bújja, melyben „köd előttem, köd utánam” eltűnhetik; s a más költészetekből minden, amire érvényes az előbbiek mágnese. Ez a magnetikus szerelem könnyedén idevonzza az angolokat. Az élen Chaucer jön:

*Vállán bő teveszőr zeke
víg kacskaringókkal tele;
övéen kés, díszes-veretes,
cipője szerfelett hegyes,
bár széles orru hajdanán;
tisztá-szaru az oldalán,
keze könyvet tartván lecsüng.*

Mutatja őt Robert Greene, aki csak azért fordítatott le, hogy a sovány, „nem nagyon magas”, pizskavaslábú, harisnyanadrágos, sityakos, ezüstkényű és lágú hajú költőt — botjával koppintva — elővezesse.

Jön Blake a kis csibésszel és a kéményseprővel. Most nem játssza ki, micsoda zuhatagok hanyatlanak az agyától a szívéig, mutassa meg azt csak Puskin, akinek árvízi haláltánca elviselhetőbb, démonai nem albioni démonok, Blake most enyhébb, kedvesebb ajándékokkal érkezik, az ártatlanság és a tapasztalás dalaival. De Burns három verssel is teljesen. Keats, ahogy a vendégnek nem szabad megfélekezni a jómodorról. John Masefield egy matróz históriáit énekl el:

*„egy ágy s egy pléh pohár fölös lett — így esett —
dolgunk végeztivel.”*

Ahogy Masefieldet ismerem, legjobb formáját adta.

Azt írtam, választása jellemző rá. Zavarban vagyok. Zavaromban Villon-t tartom a kezemben, Walter von der Vogelweidet, Shakespeare minden vígjátékát, az egész Molière-t (a Sganarelle kivételével, mert azt már Kormos lefordította, de válogatott versfordításai közé egy sora sem kerülhetett), Verlaine-t, Apollinaire súlyos bibliotékáját, a huszonhárom évesen halott Baczynski összes műveit, a beatköltők között Ferlinghettit. Csak könyvtárosi cipelőtechnikám segít a megnevezett és megnevezetlen könyvtorony málházásában. Zavarban vagyok, zsarnoka lettem szerető olvasói óhajaimmal.

De hát mennyi az élet, azokhoz a szent passziókhoz, amiket véghez kéne vinni! Vágyaimban megtörve inkább nyelvéhez fordulok. A stilsztákra vár az a vizsgálat, melynek végeredménye lenne: jelen költészetünkben a hangutánzó és hangfestő szavak legnagyobb mestere Kormos István. Általuk úgy emeli föl a verset, mint hévér a kocsit, nem a vehemens emberek izomerejével, hanem a fizikai törvényeken alapuló áttételek rafinériájával.

Vallomásomhoz ne legyen szürke egy kis nyelvészkedés, hiszen az előzőkre is az biztatott, hogy Kormos fordításai közben ilyen mondatokat találtam:

„Csupádon-csupa fütty az életem”.

Azt hiszem, hogy a mordvinoknál is *zsiborog* a láb, s az oroszok is úgy gondolnak a tatárra, ahogy „*kaftánja korcos, ékes, karmantyús vala személye*”. És mindenhol messziről *donog* a harangszó, s *kahog* az éj. S honnan döcög a szekér kenetetlen *nyiszorgó* négy keréken? S a hóhullás mélye, mért *hózuzogás*? S mit jelent a két sor?

„*Fölmásznak Isten szekereére,
koccantva Isten oldalára*”.

S aztán tovább: „kit gyámolának tisztel *csonka-bonka*. S mit jelent, hogy „*csapott suhér szelet*”, s *gágározott és habatolt*?

Kormos mindig a jelzőből teremt kifelé állítmányt és alanyt. Soha nincs részletes állapotban, hanem virul, bosszankodik, pajzánkodik, de soha nem trágárkodik, mikor az ófrancia énekek vaskosságait a magyar népköltészet szemérmes őszinteségével adja át nekünk. Tudja a feladatát. Ott áll, ahol ítélkeznek a jelzők.

A magyar nyelv elfelejtett rétegeiből is alkot, új szavakat teremt maga is költészetben, fordításban egyaránt.

Így ismétlődik, szélesül, magasul versről versre, fordításról fordításra mágiája. (Európa, 1974.)

ÁGH ISTVÁN

Tamás Menyhért: Szövetségben a fákkal

Nemzedéktársai között is későn, túl a harmincharmadik évén jelentkezett első verskötetével Tamás Menyhért. Az önálló kötet késői megjelenésének talán egy haszna van: verseinek füstfogója nem a kritika volt, hanem az évek, amelyek költővé érlelték. Neve nem ismeretlen, mégis szólnunk kell a kivételesen élménygazdag életéről, amelyről versei is vallanak. A bukovinai Hadikfalván született 1940-ben, tizedik gyerekként. Szülőfalujából 1941-ben Bácskába, majd 1944 őszén a székelyek közel húszeszes népfolyamának második földönfutásával Magyarországra kerül. Apai örökségként szavak helyett beszédes mozdulatokat, szemvillanásokat őriz. Anyja a zsoldárok romlatlanságával és guzsalyos esték emlékével ajándékozta meg. Családi örökségként kapta hányatott gyermekkorát, szép nyelvét, a földönfutás sanyarú élménybőségét, amely a költővé válás indító és meghatározó mozzanata lett. Ez az alapélmény vált költészetének legáradóbb ihletforrásává. Mélyen személyes vonatkozású, de egyben közösségi érvényű is ez az élménykőr.

Költőként újra végigjárja a gyermekfejjel átélt földönfutást. Nem a valóságban, a lélek útjain halad, az emlékezés kötelességének ösvényein. Erről vall kötetnyitó versében: „Addig semmit sem kezdhetek / a felgyúlt szavakkal, / ... míg a visszatérés szomja / végig nem vezet újra / az üresedő mezőkön, / míg rendezetlen / bennem / az ősi sor, ...” A kötetcímben kiemelt és az egész könyvön végigvonuló famotívum szerencsés rátalálás saját költői magatartásának kifejezésére. Közismert tény adja tartalmát: a fákat a föld rétegeibe eresztett gyökérzet táplálja, de a fák ereje a táptalajt is köti, amint a költő sorsát is megszabja nemzeti, nyelvi kötöttsége, eszmei elkötelezettsége. A fákkal vállal szövetséget, „kik villám-hasítottan is / leveledzik a példát”. A famotívum kiteljesedő fő szólamként tér vissza a kötet címadó versében: *Szövetségben a fákkal*. Ez a szövetség az ember morális magatartásának a foglalatja: a faág gyöngédségre, a fatörzs konok igazságszeretetre tanít, „cipelve a hűség terhét — / szabadságunk e szövetség”.